

ตามรอยพระอรหันต์

ผู้เขียน : พุทธทาสภิกขุ (Buddhadasa Bhikkhu)

ปีที่พิมพ์ : 2534

สำนักพิมพ์ : สุขภาพใจ

จำนวนหน้า : 296 หน้า

¹อริย์ธัช เลิศรวมโชค และ ²พระครูสุธีคัมภีรญาณ

¹Arithat loesruamchok and ²Phrakhru Sudhikhambhirayan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Arithat_l@gmail.com

Received : May 1, 2022; Revised : June 21, 2022; Accepted : July 18, 2022

บทนำ

ความมุ่งหมายของพุทธศาสนานั้น มักจะถูกคนส่วนมากเข้าใจไปเสียว่า จุดมุ่งหมายจะนำคนไปเมืองสวรรค์ จึงได้มีการสอนกันเป็นอย่างมากว่า สวรรค์เป็นแดนที่คนควรไปให้ถึง สวรรค์เป็นแดนแห่งความสุขที่สุด จึงมีการชักชวนกัน ให้ปรารถนาสวรรค์ ปรารถนากามารมณ์ อันวิเศษในชาติหน้า แม้คำว่า "นิพพาน" ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการตามรอยพระอรหันต์ ซึ่งหมายถึง การดับความทุกข์ การเดินตามรอยพระอรหันต์นั้นก็เพื่อเข้าถึง

¹ นิสิต หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

นิพพาน คือ ความว่างจากกิเลส สว่างจากทุกข์ ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งของการตามรอยพระอรหันต์ว่าโลกพร่องอยู่เป็นนิจ หิวอยู่เป็นนิจ กระหายเลือดอยู่เป็นนิจ ก็ไม่เพราะอำนาจความยั่วยวน ที่นักวิทยาศาสตร์คอยปรุงแต่งขึ้นใหม่ๆ อยู่เสมอนั้นดอกหรือ (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 13)

จากข้อความในบทนำของท่านพุทธทาสนี้ ท่านพยายามกระตุ้นเตือนให้พวกเราจึงเป็นผู้มีชีวิตอยู่อย่างสดชื่นแท้จริงทั้งภายนอกและภายใน คือกายกับใจ มีแวตาสุกใสแสดงนิมิตแห่งความเยือกเย็นอยู่เสมอเกิด ข้อนี้จะเป็นตัวอย่างแก่นมนุษย์ผู้มีทุกข์เต็มอก มีแวตาคุ่นขึ้นเพราะภายในใจถูกแผดเผา ด้วยอำนาจความโลภ ความโกรธ และความไม่ได้ตามที่ใจหวัง แม้ภายนอกจะแสดงถึงเพศสมณะผู้สงบก็ตาม แต่ภายในใจเต็มไปด้วยความตรึงรึก รำนรน เช่นเดียวกับเพศฆราวาสแล้ว ก็ไม่อาจเป็นตัวอย่างแก่นมหาชนในโลกได้ และจะกลายเป็นคนตาบอดช่วยจูงคนตาบอดไป เราจะเป็นตัวอย่างการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ผู้อื่นอย่างสูงสุด โดยไม่หวังการตอบแทนเสมอทุกเวลา ด้วยอำนาจเมตตาอนุภาพนี้จะทำให้มหาชนเกิดความอารีแก่กันและกัน เราจะสละสุขเพื่อบรมสุข ในคุณธรรมข้อนี้จะเป็นตัวอย่างแห่งผู้รู้จักบริโภคใช้สอยทุกอย่างแต่พอยังชีพ เพื่อให้เป็นไปได้อย่างโดยสะดวก รวบรวมทุนที่เหลือจากการบริโภคฟุ่มเฟือยมาบำเพ็ญประโยชน์อย่างอื่นให้แก่ผู้ที่กำลังได้รับความลำบากในโลกใบนี้

ชื่อของหนังสือเล่มนี้คือ “ตามรอยพระอรหันต์” แต่งโดยท่านพุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์) แห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากหลักฐานที่ปรากฏหนังสือเรื่องนี้มีการตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2475 หากจะนับอายุของหนังสือเรื่องตามรอยพระอรหันต์ของท่านพุทธทาสภิกขุเล่มนี้มีอายุถึง 85 ปีเลยทีเดียว ที่สำคัญไปกว่าอายุของหนังสือที่มากแล้ว หนังสือเล่มนี้ยังเป็นหนังสือเล่มแรกของสวนโมกขพลารามอีกด้วย ตามสถิติของการจัดพิมพ์หนังสือเรื่องตามรอยพระอรหันต์นี้มีการตีพิมพ์มาแล้วมากกว่า 10 ครั้งด้วยกัน และเล่มเดียวกันนี้ที่ผู้วิจารณ์ได้นำมาอ่าน เป็นการตีพิมพ์ครั้งที่ 6 พิมพ์ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2534 จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สุภาพใจ กรุงเทพมหานคร ถ้านับอายุของหนังสือเล่มดังกล่าวนี้ที่ถูกตีพิมพ์ในครั้งนี้ที่ 6 นี้แล้ว ก็ยังถือว่าหนังสือเล่มนี้มีอายุมากกว่า 26 ปีเช่นกัน มีจำนวนหน้าถึง 296 หน้า พิมพ์ที่รุ่งแสงการพิมพ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา คือ นายประทีป สิทธิจินดาโชค มีทั้งเล่มที่เป็นปกแข็งและปกอ่อน

หนังสือเล่มนี้มีการลำดับเรื่องในการตามรอยพระอรหันต์ ไว้เป็นตอน ๆ คือ คำปรารภ ตอนบุพภาค ตามด้วยบทนำ และเริ่มเข้าสู่การตามรอยพระอรหันต์ ซึ่งแบ่งเป็น 5 บท ด้วยการเริ่มตามรอยพระอรหันต์ ตั้งแต่บทที่ 1 จนถึงบทที่ 5 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคำปรารภ และบทนำนั้น ถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญมาก เพราะท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึง ความเป็นมาของพระอรหันต์ และความหมาย ประเภทของพระอรหันต์ เป็นการนำทางให้เราได้เข้าใจ และเกิดความสนใจอยากรู้ว่า ภาวะความเป็นพระอรหันต์นั้นเป็นอย่างไร ในเนื้อหา

สาระนั้นท่านพุทธทาสภิกขุได้รวบรวมเรียบเรียง วิธีการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ตนเองเข้าถึงความสุขอันแท้จริง เพื่อการเจริญรอยตามรอยบาทของพระอริยเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลายในอดีต เป็นหนังสือที่ให้แนวทาง และสามารถใช้เป็นหนังสืออ้างอิงได้เป็นอย่างดี เพราะมีเชิงอรรถมีที่มาที่ไปอย่างชัดเจน ล้วนแล้วแต่ออกมาจากหลักฐานชั้นหนึ่งก่อนเป็นสำคัญ คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลีนั่นเอง ด้วยการเรียบเรียงเป็นภาษาไทย ที่ทุกคนอ่านแล้วสามารถเข้าใจได้ทันที ซึ่งอาจจะต่างจากหนังสือประเภทวิชาการล้วน ๆ เวลาอ่านแล้วจะต้องนำมาวิเคราะห์หรือตีความอะไรต่าง ๆ บางครั้งจนดูเหมือนปิดบังหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเอาไว้อย่างไม่เจตนา

ในส่วนของบทนำนี้ท่านพุทธทาสได้ยกเอาพระบาลี 3 สูตร ซึ่งเป็นพุทธพจน์ไว้เป็นหลักฐานในการเขียนตำราตามรอยพระอรหันต์ ซึ่งได้แก่ 1.บาลีฉวีโสธนสูตร(กล่าวถึง การประพฤติปฏิบัติตัวอย่างไรจึงได้ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์) 2.บาลีมหาอัสนสปุสฺสสูตร (กล่าวถึง การเป็นสมณะจะต้องประพฤติปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะชื่อว่าเป็นสมณะ ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว) 3.บาลีสามัญญผลสูตรกล่าวถึง ศีลของพระอริยะ มีจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล ซึ่งสามารถที่จะให้บุคคลผู้ปฏิบัติตามเป็นพระอรหันต์ได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : บทนำ) ฉะนั้นท่านผู้อ่านทั้งหลาย ควรนำไปคิดไปตรองไปสอบสวนอีกต่อหนึ่ง แจ่มแจ้งด้วยใจแล้วจึงเดินตาม หากมีการผิดพลาดบ้างเพราะความเพเลหรือรู้ไม่ถึงตรงไหนแล้ว ท่านผู้เป็นปราชญ์จงช่วยส่งเสริมด้วยการแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นไป เชื่อว่าในเวลาข้างหน้า เงามแห่งพระอรหันต์คงจะฉายผ่านตาผู้สนใจบ้างไม่มากก็น้อย เพราะชื่อของเรื่องนี้ก็บอกอยู่ชัดเจนแล้วว่าเรื่องตามรอยพระอรหันต์หรือคัมภีร์ตามรอยพระอรหันต์ เป็นการนำเข้าสู่เรื่องที่มีหลักฐานอ้างอิงไม่ใช่เป็นเรื่องราวที่แต่งขึ้นเอาเอง เป็นจุดเด่นและสร้างความน่าเชื่อถือในหนังสือเล่มนี้

โครงสร้างของหนังสือ

1. ฟังเทศน์ เกิดสัทธาและปัญญา อยากบวช

การฟังเทศน์ เกิดสัทธาและปัญญา อยากบวชตามรอยของพระอรหันต์นี้ มีปรากฏอย่างชัดเจนที่สุดในบทที่ 1 คือการฟังเทศน์แล้วเกิดสัทธาและปัญญาอยากบวช ซึ่งในเรื่องนี้ท่านยกเอาพระบาลีขึ้นเป็นอุเทศความว่า ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ในกาลก่อนข้าพเจ้านั้นเป็นคฤหัสถ์ครอบครองเรือน เป็นคนไม่รู้ ครั้นเมื่อพระตถาคตเจ้าบ้าง สาวกของพระตถาคตเจ้าบ้าง แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าอยู่ ข้าพเจ้าสดับธรรมนั้นแล้ว มีสัทธาในพระตถาคตเจ้า ครั้นประกอบด้วยสัทธา เห็นแจ่มแจ้งว่า ฆราวาสคับแคบ เป็นที่ไหลมาแห่งธุลีคือกิเลส การบรรพชาเป็นโอกาสสว่าง ก็แต่ว่าการบรรพชาคือพรหมจรรย์นี้ คนผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ด้วยดีดุษสังขีที่เขาขัดดีแล้วนั้น ไม่อาจทำได้โดยง่าย ถ้ากระไรเราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวะ ออกจากเรือน ถือน้ำการบวชของคนไม่มีเรือนเถิด ฯ

จากนิเทศความย่อในบทนี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดของการตามรอยพระอรหันต์นั้นเริ่มต้นแต่ยังเป็นฆราวาสไม่รู้ธรรม เพราะด้วยเหตุแห่งความใคร่รู้ว่าพระตถาคตผู้ให้กำเนิดพระอรหันต์คือใคร และทรงแสดงธรรมด้วยอาการอย่างไร ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้แล้วในบทนาที่ผู้วิจารณ์ได้นำเสนอไว้แล้วในเบื้องต้น คำว่า ‘ฆราวาส’ ไม่จำกัดบุคคล จะเป็นผู้เกิดในตระกูลใดตระกูลหนึ่งก็ตาม ครั้นได้สดับธรรมนั้นแล้ว เกิดความรู้สึกเบื่อกต่อการมัวสุขอยู่ด้วยเรื่องรบกวนใจในชีวิตฆราวาส ซึ่งมีธรรมดาแออัดคับแคบเช่นนั้น มาตั้งแต่หลายร้อยชั่วบรรพบุรุษ ไม่รู้จักจบ เกิดความอยากในบรรพชา อันเป็นชีวิตที่ปลอดโปร่งสบาย ไม่อาภยเหมือนชีวิตคนบริโภคคาม

2. สละทรัพย์และญาติ ออกบวช

การสละทรัพย์และญาติ ออกบวชตามรอยพระอรหันต์ ในเรื่องนี้ปรากฏชัดเจนในบทที่ 2 เรื่องการสละทรัพย์และญาติออกบวช ท่านพุทธทาสภิกขุได้หยิบยกเอาพระบาลีขึ้นมาเป็นอุเทศของต้นเรื่องในบทนี้ ซึ่งผู้วิจารณ์ได้สรุปย่อเพื่อนำมาเสนอให้เห็น ดังต่อไปนี้

ข้าพเจ้า ได้ละกองสมบัติ น้อยบ้าง มากบ้าง ละวงศ์ญาติ น้อยบ้าง ใหญ่บ้าง ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวช ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยเรือนแล้ว นิเทศความย่อในบทนี้ เป็นการตามรอยพระอรหันต์ขั้นที่ 2 คือหลังแต่การพึงเทศน์เกิดสัทธาและปัญญายากบวชแล้ว ก็สละเหย้าเรือนออกบวช พร้อมทั้งอธิบายถึงการสีก และการควรบวช ไม่ควรบวช อย่างไร จบลงด้วยพระบรมราโชวาทของพระมงกุฎเกล้าฯ ดังมีหัวข้อต่อไปนี้ (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 129)

2.1 การบวชคืออะไร เมื่อกล่าวโดยพยัญชนะคือโดยศัพท์หรือโดยตัวหนังสือ คำว่าบวช มาจากคำว่า บรรพชา ซึ่งมาจากบาลีว่า ปพพชชา แปลว่ากระไร ในกัจจายนมูลปกรณัม แก้วรัตน์ ปพพชชา ป พุพพท วชชาตุ คติมติ อตเถ ในอรรถว่าไป ว่าถึง ฉา ปัจจัย สิวินัตติ แก้วรัตน์ มาจาก ธาตุ วช ซึ่งแปลว่าไปหรือถึง ได้ความว่าธรรมเป็นเครื่องถึง ถึงอะไร มีที่แก้วรัตน์สุจิตแห่งคัมภีร์ อภิชาปนันทิปิกา ว่า ปพพชา สยชาติตา อสสาติ ปพพชิต สยชาติเถ อิต สยผลฐตฺ วชตติ วา ปพพชิต วช คมเน โต) ว่า ถึงความเป็นผู้ประเสริฐ เพราะฉะนั้นบรรพชาหรือการบวชก็คือการถึง หรือการทำให้ถึง ซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐ ผู้ที่ได้บรรพชาเรียกว่าเป็นบรรพชิต หรือนักบวช ก็คือบุคคลผู้ถึงความเป็นคนประเสริฐ และคำว่าประเสริฐหมายความว่าดีกว่ามนุษย์ธรรมดาคือเป็นผู้ที่กำลังทำความพ้นทุกข์ หรือพ้นทุกข์ได้แล้ว (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 130)

2.2 ทำไมจึงได้บวช เหตุที่ทำให้คนได้บวชในสมัยก่อนนั้น ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ในเรื่องนี้ ซึ่งมีสาเหตุมาจากเหตุ 2 ประการ ความตอนหนึ่งท่านกล่าวว่า เหตุที่ทำให้ได้บวชมีทั้งฝ่ายที่เป็นธรรมและไม่เป็นธรรม บวชเพื่อเลี้ยงชีพ บวชเพื่อมีโอกาสเล่นสนุก ไม่ต้องทำการงาน และบวชเพื่อหลงตามเขา ซึ่งเรียกว่า อุบชีวิกา อุบกีฬิกา อุปมุขิกา 3 อย่างนี้ไม่เป็นธรรม ส่วนพวกที่บวชด้วยมุ่งออกจากทุกข์ที่เรียกว่า อุปนิสสรณิกา เป็นธรรมแท้ ในรัฐ

ปาลสูตร มีคำของพระเจ้าโกรพยราช ตรัสแก่พระรัฐपाल ตามความเห็นของพระองค์ว่า คน ออกบวชเพราะเหตุสี่อย่างคือ บวชเพราะชรา บวชเพราะป่วยเลี้ยยชีวิตไม่ได้ บวชเพราะสิ้น ทรัพย์ บวชเพราะสิ้นญาติ ที่จริงเหล่านี้ยังเป็นกลาง ๆ อยู่ คือถ้าบวชแล้วจะมักเขม้นปฏิบัติ ธรรมก็เป็นการบวชที่ถูกต้องได้ ถ้าบวชเพื่อความสุขสบายอย่างเดียวก็รวมเข้าในพวกเหตุที่ไม่ ดี รวมความว่า แต่เดิมมาจะบวชได้ เพราะเหตุสองสถาน คือ อยากหลุดพ้นจากทุกข์ในโลก อย่าง 1 และเพื่อความสะดวกสบาย สำหรับผู้ที่หวังลาภผลเกิดแต่การบวช อย่าง 1 ส่วนใน บัดนี้ มีการบวชตามประเพณีเพิ่มขึ้นอีกสถานหนึ่งด้วย (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 134)

2.3 ค่าของการบวช ในประเด็นหรือเรื่องคุณค่าของการบวชนี้ เป็นการสื่อให้เห็น หรือบ่งบอกถึงลักษณะค่าของการบวชอย่างแท้จริงนั้นมีคุณค่าอย่างไร เป็นการกล่าวถึงผล หรือประโยชน์ที่ได้จากการบวช ดังนั้นในเรื่องนี้ท่านกล่าวว่า เฉพาะการบวชที่ถูกต้องเป็น ธรรมแท้จริง มีค่าสูงสุดสำหรับผู้มีปัญหาพิจารณาเห็น เช่น พระภิกษุทศกัณฐก เมื่อเป็น ฆราวาส เป็นพระเจ้าแผ่นดิน บวชแล้วเที่ยวออกอุทานว่า สุขหนอ ๆ ทุก ๆ วัน เนื่องแต่เมื่อ ยังไม่ได้บวชต้องตรากตรำกาย และใจ บำเพ็ญหน้าที่พระเจ้าแผ่นดิน บวชแล้วเบาใจ จึงทำให้ รู้สึกสุขกว่าการเป็นพระเจ้าแผ่นดินมาก ในปัญจสมสูตร ตรัสแบ่งบุคคลไว้สี่พวก คือพวกมามีต ไปมีต มามีต ไปสว่างมาสว่าง ไปมีต มาสว่าง ไปสว่าง พวกแรกได้แก่ผู้เกิดในตระกูล มิจฉาทิฐิ และตายไปในตระกูลนั้น พวกที่สอง แม้เกิดในตระกูลมิจฉาทิฐิ เช่นพวกพราน เป็น ต้น ก็ยังมีโอกาสมาบวชประพตติธรรม พวกที่สาม พวกเกิดในตระกูลสัมมาทิฐิ แต่กลับ กลายเป็นมิจฉาทิฐิในภายหลัง พวกที่สี่เกิดมาในตระกูลสัมมาทิฐิด้วย ประพตติธรรมจนตาย ด้วย สำหรับการบวชชนิดนี้เป็นไปสว่างแท้แม้จะเป็นอย่างไรเมื่อมาก็ตาม ผู้ที่บวชจนตายก็คือ ผู้ไปสว่าง และตรัสว่า มนุษย์พวกใด ทั้งเรือน ทั้งบุตร และสัตว์ผู้เป็นที่รัก ออกบวชแล้ว ละ ราคะ โทสะและถอนอวิชชาเสียได้ เป็นพระอรหันต์ผู้หมดอาสวะแล้ว มนุษย์พวกนั้นแหละ เป็นผู้ไม่มีการคืนรนในโลก (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 135)

2.4 ชนิดของการบวช ประเด็นที่จะได้กล่าวถึงต่อไปนี้เป็น การแยกแยะอธิบายถึง รายละเอียดของชนิดการบวช ที่คนทั่วไปควรจะรู้ไว้และควรเข้าใจนั่นเอง ท่านกล่าวว่า ที่บวช เข้ามาแล้ว ย่อมเป็นอยู่ต่างๆ กัน โดยได้รู้ธรรมสมควรแก่การบวชบ้างไม่รู้บ้าง พระองค์จึง ตรัสบุคคลเนื่องด้วยการบวชไว้ 4 พวก เปรียบด้วยหม้อ 4 ชนิด ตรัสบุคคล 2 พวกไว้อีกชนิด หนึ่ง มีหลักว่า กายออก แต่จิตยังไม่ออก กายยังไม่ได้ออก แต่จิตออก กายก็ยังไม่ออก จิตก็ยังไม่ออก กายก็ออกแล้ว จิตก็ออกแล้ว พวกที่ 1 เช่น กายบวชแล้ว แต่ส่วนจิตใจยังเช่นเดียวกับ จิตชาวบ้าน พวกที่ 2 กายยังไม่ได้บวชแต่จิตประกอบด้วยความขุดเกลา เช่นเดียวกับจิตพระ พวกที่ 3 เป็นฆราวาสแท้ ทั้งกายและใจ พวกที่ 4 เป็นพระแท้ ทั้งกายและใจ โดยนัยนี้ ย่อม ได้้นักบวช 2 ชนิด คือจริงและปลอม (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 140)

2.5 ถ้าบวชกันหมดจะได้หรือไม่ จากเรื่องนี้ผู้วิจารณ์เห็นว่า ผู้นำเสนอเรื่องนี้มี เจตนาจะชี้แจงหรือบอกถึงความสำคัญของการออกบวชว่า บวชแล้วดีอย่างไร จะได้

ประโยชน์อะไรจากการออกบวชอย่างมากมายมาแล้วจากเรื่องข้างบนนั้น แต่อีกมุมมองหนึ่งของท่านพุทธทาส ก็จะนำเสนออีกแง่มุมหนึ่งสำหรับผู้ที่ไม่ได้บวชจะมีคุณค่าได้หรือไม่ ถ้าจะมีมีอย่างไร ในเรื่องนี้ท่านเองก็มีความเข้าใจอย่างแท้จริงอยู่แล้ว ท่านจึงกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า พิจารณาตามพระบัญญัติในวินัย และพุทธโอวาทในบาลีต่างๆ เห็นว่าไม่มีพระประสงค์ให้บวชกันหมดทุกคน หรือไม่ได้ทรงบัญญัติสั่งสอนว่าให้ทุกคนบวช และทั้งไม่ทรงพระประสงค์มุ่งหมายว่า ยิ่งบวชเป็นจำนวนมากๆ ยิ่งดี โดยนัยนี้ถ้าบวชกันหมดทั้งหญิงและชาย ก็ไม่มีใครเลี้ยง นอกจากอาหารแล้ว ยังได้ทรงบัญญัติอย่างอื่นซึ่งเข้มงวดพอที่จะเป็นเครื่องวัดเครื่องกรอง ให้บวชได้แต่ผู้ที่สัทธา และกล้าหาญพอที่จะบวชเท่านั้น แม้แต่ภุหส์ถ์ก็อาจบรรลุผลได้เหมือนกัน เท่ากับภิกษุ คือบรรลุอรหัตผลก็ได้ และเมื่อบรรลุแล้ว จะอยู่ในเพศฆราวาสสืบไปก็ได้ถึง 3 ชั้น คือ โสดาบัน สกทาคามี และอนาคามี นอกจากอรหัตผลเท่านั้น ถ้าฆราวาสบรรลุเข้าแล้ว จะต้องออกจากเรือนไป (เช่นพระยสเป็นต้น) จึงไม่มีหลักเกณฑ์ว่าเราควรบวชกันให้หมด ด้วยอุบายชักจูง จงปล่อยให้ธรรมในใจเป็นเครื่องวัดเลือกคัดขึ้นบวชเท่าที่ควร และตรงต่อพุทธประสงค์เถิด อันที่จริง กฎธรรมชาติ ก็ทำให้เราบวชกันทุกคนไม่ได้อยู่แล้ว เพราะเรายังมีคนที่กำลังคร่ำแก่ ลูกอ่อน และทารก ซึ่งจะบวชพร้อมกันไม่ได้ และแม้ว่าจะมีการอนุญาตให้บวชภิกษุณีกันขึ้นอีก ให้ผู้หญิงบวชได้เช่นครั้งพุทธกาล ก็ยังมีธรรมชาติอย่างอื่นขัดขวาง คือ ใจของบางคนที่ไม่อยากบวช หรือไม่รู้เรื่องการบวชในพุทธศาสนานั่นเอง เพราะคนทั้งโลกที่นับถือลัทธิอย่างอื่นก็ยังมี (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 141)

2.6 ประโยชน์แท้จริงของการบวช ในประเด็นนี้ท่านพุทธทาสได้ชี้ให้เห็นว่า ประโยชน์ที่แท้จริงของการบวชนั้น ก็คือการทำให้งั้นซึ่งทุกข์หรือทำให้ทุกข์ที่มีในจิตใจหมดไปโดยสิ้นเชิงนั่นเอง เพื่อไม่เป็นการตัดทอนข้อความที่สำคัญมากเกินไป ผู้วิจารณ์จึงได้สรุปไว้และนำมาเสนอในส่วนนี้มากเป็นพิเศษ ด้วยหวังว่าเนื้อหาสาระที่เป็นแก่นของเรื่องนี้จะไม่ถูกตัดทิ้งออกไปมากนัก ในเรื่องเรื่องท่านพุทธทาสกล่าวไว้ว่า มันเป็นการง่ายที่จะกล่าวตามที่เราเข้าใจกันว่า บวชดับทุกข์ หาความสุข แต่เมื่อถามว่า สุขเกิดแต่การบวชคืออะไร เป็นการยากที่จะตอบ บางคนเห็นว่า บวชไม่ต้องทำงาน ไม่ค่อยมีเรื่องรบกวนใจ จึงจะเป็นสุข บางคนบวชหวังๆไปสวรรค์ พรหมโลกก็มี ด้วยอำนาจความเข้าใจผิด ทั้งนี้ก็เนื่องแต่ความสุขมีเป็นขั้นๆ นั่นเอง ใครมองเห็นความสุขเพียงแค่นั้น ก็นึกเอาว่าความสุขมีแค่นั้น และผลของการบวชก็คือความสุขขั้นที่เขาเข้าใจนั้น ยุคพุทธกาล ก่อนแต่พระองค์ตรัสรู้ มนุษย์ในมัชฌิมประเทศรู้จักความสุขอย่างสูงเพียงพรหมโลก เมื่อได้เบื่อหน่ายไปถึงที่ยังไม่ได้สวຍเนื่องจากได้รับความทรมาณใจเห็นความไม่เที่ยงแปรปรวนอยู่เสมอ จึงสลัดสิ่งทั้งปวงออกบวชออกบวชมุ่งสุขที่สงบ ขั้นแรกเห็นว่าเทวดาดี มุ่งความเป็นเทวดา นานๆ พบว่าเทวดาก็มีใจเป็นอย่างเดียวกับมนุษย์ ถูกตัณหาและความโกรธเผาใจอยู่เหมือนกัน ค่อยปรารถนาสูงขึ้นไปถึงพรหม เข้าใจว่าพรหมเป็นสภาพชีวิตที่ประเสริฐอยู่ตลอดเวลาที่ค้นไม่พบว่า มีสิ่งอื่นที่ประเสริฐกว่านั้น

2.7 ถ้าไม่บวชจะได้หรือไม่ สำหรับผู้ประสงค์อหัตตภูมิไม่บวชไม่ได้ พระอหัตตผลเป็นคุณธรรมขั้นสูงสุดยอด ควรแก่เพศของการบวชอย่างเดียว ไม่มีในเพศฆราวาส แม้จะเกิดบรรลุนิพพานขั้นสูงสุดนี้ในเพศฆราวาสขึ้นมาก็ต้องรับบวช เช่น ยสกุลบบุตรเป็นตัวอย่าง นัยว่าบรรลุนิพพานแล้ว ถ้าขึ้นอยู่เป็นฆราวาสก็ต้องปรินิพพานเนื่องจากความอาภัพอันรังเกียจด้วยสภาพแห่งเพศเดิมนั้น แต่ที่แท้การเป็นพระอรหันต์ ย่อมสูงกว่าการบวชอยู่แล้ว สำหรับผู้ประสงค์มรรคผลอันต่ำลงมา คือโสดา – สกทาคา – อนาคา แล้ว จะบวชก็ได้ไม่บวชก็ได้ แม้ว่าการบรรพชาจะเป็นการช่วยเหลือให้ได้บรรลุมรรคผลเร็วและง่ายเข้าก็จริง แต่ผู้ไม่บวชก็อาจบรรลุมรรคผลนั้นได้ภายในเรือน และภายในการงานของฆราวาสนั่นเอง ในบาลี คนชั้นสูงเป็นอันมาก เช่น พระญาติในสากยวงศ์ หรือคนชั้นกลาง เช่น เศรษฐีคหบดีเป็นอันมากก็ได้บรรลุถึง อนาคามีผล และในคนชั้นต่ำก็ยังมี (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 152)

“...ก็เมื่อเราจะบวชก็ตามไม่บวชก็ตาม ก็ถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้วนะ นี่จึงเป็นความจำเป็นของเราทั้งหลายที่จะต้องพยายามเรียนให้รู้ว่า ศาสนาที่เราถืออยู่นั้นคืออะไร ถ้าเราไม่พยายามรู้ศาสนาของเรา ก็เหมือนกับเราหลงโลกอยู่เสมอ ถึงแม้เราจะบวชก็ตามไม่บวชก็ตาม ไม่พ้นจากความติดเ็นว่าเป็นคนหลงโลก ชาติที่ประกอบด้วยอารยธรรมในเวลานี้ ชาติไหนที่ไม่มีศาสนาต้องไม่มีแล้วในโลก, ต้องมีศาสนาใดศาสนาหนึ่งแน่นอน เวลานี้ทั้งโลกเขาพูด เขานิยมว่าชาติไทยเป็นชาติที่ถือพุทธศาสนา ที่พระพุทธศาสนายังยืนอยู่ได้ เพราะมีเมืองไทยเป็นเหมือนป้อมใหญ่ในแนวรบ ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาครั้งหนึ่งแล้ว ก็แปลว่า โลกนิยมแล้ว เพราะเชื่อกันเสียหมดว่า เราถือพระพุทธศาสนาเพราะฉะนั้นเหมือนเราถูกโลกบังคับให้ถือ พระพุทธศาสนาเหมือนกันการที่เราบวชจึ้ม ๆ แล้วบอกว่า “ฉันถือแล้ว ต่อไปฉันไม่ต้องทำอะไรอีก” ดังนี้ ไม่ใช่จะหลงโลกไปได้นานสักปานใด ในไม่ช้าเขาก็จับได้ว่าความประพฤติไม่สมกับที่ถือพุทธศาสนา ใจไม่สมกับหนทางที่พระศาสดาของเราสั่งสอนซึ่งเราเชื่อว่าเป็นทางดีที่สุด ถ้าเมื่อความประพฤติไม่สมกับผู้ถือพระพุทธศาสนาเช่นนี้แล้ว ย่อมทำให้โลกเขาดูหมิ่นเราทั้งหมดไม่ใช่ข้าพเจ้าคนเดียวจะเป็นผู้อาย ท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่ในที่นั่งทุก คนต้องรับความอายเท่ากับข้าพเจ้า, ข้าพเจ้าก็คนไทยคนหนึ่ง ท่านก็คนไทยด้วยกันทั้งนั้น ต้องรับความอายด้วยกัน เช่นนี้แล้ว จำเป็นต้องมีมานะ. “การที่บวชนั้น ถ้ามีเวลาและใจมันคงอยู่ อยากจะบวชแล้ว ข้าพเจ้าอนุโมทนา บวชเถิด ! ถ้าไม่มีเวลาและใจรู้สึกว่าจะบวชจริงไม่ได้แล้ว ขออย่าบวชหลงโลกเลย ข้าพเจ้าขอเสียที ข้อนี้เป็นข้อที่ได้นึกมานานแล้ว....,” (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 155)

การตามรอยพระอรหันต์ ที่ท่านพุทธทาสได้เขียนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นหนังสือเล่มแรกของสวนโมกข์ ซึ่งเต็มไปด้วยหลักการ วิธีการ และบอกถึงผลของการปฏิบัติ ตามเรื่องนี้ด้วยว่ามีผลเป็นอย่างไร ถือว่าเป็นหนังสือที่อ่านง่าย เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระที่สำคัญทั้งหมดพอสรุปได้ใจความว่า ท่านพุทธทาสภิกขุได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วในการตาม

รอยพระอรหันต์ว่า ตัวพระพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้น จะไม่รู้จักคร่ำคร่าหรือตายคือสาบสูญ เพราะการตามรอยพระอรหันต์นั้นเป็นวัฏฏะที่แท้จริงที่ประจำอยู่กับโลกตลอดกาลนิรันดร์ จึงไม่เคยเหลวไหล ส่วนผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นไม่แน่นอนเอง ดังนั้น ถ้าหากว่าเราบากบั่นอย่างเต็มที่มาแล้วขั้นหนึ่ง คือขั้นปริยัติธรรม แต่ยังเหลืออีกขั้นหนึ่งที่จะต้องพยายามกันต่อไปอีก ขั้นนั้นคือ การลงมือปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังและถูกต้อง ส่วนสุดท้ายก็คือการเก็บเกี่ยวเอาผลประโยชน์อันเป็นขั้นสุดท้าย

บทวิจารณ์

1. สำนวนของพระพุทธาส

การใช้สำนวนภาษาเขียนในการนำเสนอของพุทธทาสภิกขุท่านนี้ ท่านใช้สำนวนจากการแปลภาษาบาลีจาก 3 สูตร ได้แก่ บาลีฉวิโสธนสูตร บาลิมหาอัสสปสูตร และบาลีสามัญญผลสูตรเป็นสูตรหลัก เป็นบทนำในการตอบคำถามของเนื้อหาทุกเรื่องที่เป็นหลักการสำคัญ ๆ ทุกตอนไป หลังจากนั้นท่านก็จะใช้ภาษาชาวบ้านหรือเป็นภาษารวมสมัยที่เรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อน ทำให้ผู้ที่ได้อ่านแล้วมีความเข้าใจ ตรงตามเนื้อหาหรือจุดประสงค์ที่ผู้เขียนได้วางเอาไว้ ท่านพุทธทาสจะไม่ใช้ภาษาที่เป็นศัพท์วิชาการในการนำเสนอ โดยเฉพาะการอธิบายเสริมและยกตัวอย่างประกอบ มักจะเป็นสถานการณ์ที่เป็นปัจจุบันอยู่ตลอด มีการกล่าวถึงเรื่องระบบของเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และกลุ่มคนหรือสังคมเอาไว้ในตัวอย่างนั้นด้วย เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับเรื่องที่กำลังพูดถึงอยู่เสมอ และท่านยังกล่าวถึงผู้อ่านอย่างเป็นกันเองในความตอนหนึ่งว่า “ผู้อ่านควรทราบรูปโครงของเรื่องพอเลา ๆ เสียก่อน คือ เมื่อได้แสดงความปรารถนาและยกบาลี 3 สูตร ที่จะใช้เป็นหลักมาตั้งไว้ และเก็บหลักจากบาลีนั้น ๆ ได้ 23 หลัก จัดเป็นตอนบุพภาคแห่งการตามรอยพระอรหันต์แล้ว ต่อไปนี้จะได้เริ่มอธิบายความไปที่ละหลัก (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 68)

ในประเด็นนี้เป็นส่วนหนึ่งของบทนำที่พุทธทาสภิกขุอธิบายไว้ ผู้วิจารณ์จะขอนำมาเพื่อให้เห็นเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่าท่านใช้ภาษาในการนำเสนอเนื้อหาสาระที่ไม่ซับซ้อนเป็นภาษาแบบชาวบ้านจริงๆ ไม่ใช่ศัพท์วิชาการที่เล่นคำเล่นโวหารอะไร ยกตัวอย่างเช่น “เรื่องของคำว่าพระตถาคต ท่านจะอธิบายว่า พระตถาคต เกิดขึ้นในโลก เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบเอง สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นผู้ทรมานบุรุษควรทรมานอย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์แสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลางที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมอรรถพยานุชนะบริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง โดยท่านพุทธทาสได้ยกขึ้นอธิบายทีละตอน เริ่มด้วยตอนที่ว่าด้วย ตถาคต ได้แก่ **ตถาคต** คำนี้ เป็นคำที่พระผู้มีพระภาคใช้เรียกแทนชื่อพระองค์เองเท่านั้น แต่มาในตอนหลังมีผู้นำมาใช้เป็นคำพูดของตน

สำหรับเรียกพระผู้มีพระภาคไปก็มี ศัพท์ “ตถาคต” นี้ แปลเอาแต่เนื้อความ ได้ความว่า ผู้มาอย่างไร ไปอย่างนั้น หมายความว่า เสด็จมาสู่โลกนี้อย่างพระพุทธเจ้าเสด็จไปจากโลกนี้ก็อย่างพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า มาอย่างพระพุทธเจ้า หมายถึงการที่พระองค์บังเกิดขึ้นเพื่อสอนมนุษย์ให้รู้จักทำตัวเองให้พ้นทุกข์ มีพระกรุณาแก่สัตว์ที่กำลังมีทุกข์เต็มอก หากว่า ในวังพระราชาก็มีมณฑลอันและในเวลาเดียวกัน มีหญิงเชื้อเจ้ากำลังได้รับทุกข์อย่างแรง เพราะลูกหรือผัวตาย เป็นต้น พระองค์จะทรงสละอติเรกลาภภายในวัง เสด็จไปลอบโยนหญิงเชื้อเจ้าด้วยธรรมิกา ให้ความคับแค้นหายไปจากอกหรือได้บรรลุธรรมบางอย่าง ถ้าเขาจะมีอุปนิสัยอยู่บ้าง และพระองค์มีพระปัญญาสอดส่องหาคำพูดมาแสดงธรรม พอที่จะให้คนทุกจำพวกได้รับประโยชน์ เว้นแต่เขาจะเป็นคนหนาเกินไปเท่านั้น พระองค์หมดความชั่วทุกชนิด มีใจสะอาดถึงที่สุด ไม่เห็นแก่อะไรหมด นอกจากความจริง ความถูกต้องอย่างเดียวแล้ว ทรงประพฤติประโยชน์แก่ผู้อื่นคือแก่โลกทั้งสิ้น จนตลอดพระชนมายุ นี้เรียกว่า มาอย่างพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า ไปอย่างพระพุทธเจ้า คือทรงปรินิพพานดับหมดทั้งร่างกายจิตใจ รวมทั้งกรรมที่เป็นปัจจัยให้เกิดอีก ไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์ทรมานเหมือนสัตว์โลกทั้งหลาย แต่แม้ว่าพระองค์จะปรินิพพานไปแล้วก็จริง ส่วนความดีของพระองค์ยังคงเหลืออยู่ ได้แก่ ธรรมวินัยที่ทรงสอนไว้ เราพากันยกขึ้นแทนตัวพระองค์ เป็นดังว่าพระองค์ยังคงอยู่ ความสุขอันเป็นผลเกิดจากการกระทำตามคำสั่งสอนของพระองค์ยังคงกำลังปกคลุมโลกอยู่ทั่วไป แม้จะเป็นความสุขชั้นต่ำ ๆ ไม่สูงสุดเหมือนที่พระองค์เองบรรลุ ก็ยังเป็นเครื่องหมายของการกระทำอันประเสริฐที่พระองค์ทรงทิ้งไว้ในโลกนี้ หลังแต่พระองค์ได้เสด็จปรินิพพาน นี้เรียกว่า ไปอย่างพระพุทธเจ้ารวมทั้งที่ไปและที่มาอย่างพระพุทธเจ้า จึงได้เรียกว่า ตถาคต (พุทธทาสภิกขุ, 2534 : 69)

ตามที่มีผู้วิจารณ์ได้กล่าวถึงสำนวนภาษาหรือภาษาที่ท่านพุทธทาสเลือกใช้ในการนำเสนอหลักธรรมนั้น ท่านใช้ภาษาชาวบ้านอย่างแท้จริง ถึงแม้จะไม่สละสลวยงดงามเหมือนภาษาของนักวิชาการ แต่เมื่ออ่านแล้วมันทำให้เกิดความรู้เกิดความเข้าใจในเรื่องหรือเนื้อหาสาระของหลักธรรมที่ท่านสื่อสารกับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นไม่รวมศัพท์ที่เป็นต้นฉบับคือตัวพระบาลีและคำแปลที่ออกมาจากคำศัพท์จากภาษาบาลีล้วน ๆ อันนี้ท่านคงไว้ตามเดิม ท่านก็จะเอาบาลีที่เป็นที่มาของเรื่องนี้เองยกขึ้นเป็นหัวข้อแล้วทำการอธิบายชี้แจงด้วยเหตุด้วยผล จนชัดเจนเป็นเรื่อง ๆ หรือเป็นตอน ๆ ไปตามเนื้อหาสาระของเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้มองเห็นกันอย่างชัดเจนอีกครั้งในการใช้ภาษาการเขียนหนังสือของพุทธทาส ข้าพเจ้าจะขอยกตัวอย่างอีกสักหนึ่งตัวอย่าง ได้แก่ คำว่าพระอรหันต์ ท่านจะอธิบายและใช้ภาษาเพื่ออธิบายเนื้อความนั้นให้เป็นภาษาชาวบ้านที่เรียบง่ายไม่ใช้ภาษาฟุ่มเฟือย ลักษณะของการใช้ภาษาชาวบ้านหรือภาษาที่เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน ไม่เป็นภาษาวิชาการที่ผู้อ่านแล้วงงและเกิดความคลาดเคลื่อน ในประเด็นนี้ผู้วิจารณ์มองว่าท่านคงจะเผื่อผู้อ่านที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมะมาก่อน แม้แต่คนธรรมดาสามัญทั่วไปที่ไม่เคยเล่าเรียนศึกษาธรรมะมาก่อน

ก็สามารถอ่านแล้วเข้าใจได้ทันที ที่สำคัญเมื่ออ่านแล้ว จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเชื่อและมีศรัทธามากยิ่งขึ้น เมื่อผู้อ่านเกิดศรัทธามากยิ่งขึ้นแล้ว ย่อมเป็นการแน่นอนเข้าผู้นั้นจะต้องมีความพอใจในการนำหลักการดังกล่าวไปปฏิบัติตามได้อย่างจริงจังหรืออย่างตั้งใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้วิจารณ์จึงเชื่อได้ว่าชีวิตของผู้นั้นย่อมมีความสุขขึ้น ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตนเอง เกิดปัญหาในการบริหารจัดการความทุกข์ในชีวิตของตนเองได้

หนังสือเรื่อง ตามรอยพระอรหันต์ของพุทธทาสภิกขุนี้ เป็นหนังสือที่ใช้สำนวนภาษาที่เรียบ ๆ ทำให้เข้าใจได้ในเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์ที่สื่อสารออกมาได้เป็นอย่างดี นับเป็นหนังสือที่มีอายุอีกเล่มหนึ่ง ที่ถ่ายทอดหลักปรมัตถธรรมในทางพระพุทธศาสนาออกมาในรูปแบบภาษารวมสมัย ที่คนทุกประเภทอ่านแล้วเข้าใจความหมายได้ ทั้ง ๆ ที่เนื้อหาสาระที่พูดถึงนั้นเป็นเรื่องของการปฏิบัติหรือฝึกจิตให้หลุดพ้นไปจากความทุกข์

2. วิธีการนำเสนอของพุทธทาสภิกขุ

โดยภาพรวมวิธีการนำเสนอของท่านพุทธทาสนี้ เป็นการนำเสนอแบบในเชิงลักษณะตั้งกระทู้ถามไว้ และบอกในกระทุ้นั้นด้วยว่าในรายละเอียดที่จะตอบมีกี่กระทู้ เพื่อสื่อสารกับผู้อ่านว่าหัวข้อธรรมที่สำคัญของเรื่องนั้นมีกี่กระทู้ จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจใคร่อยากทราบว่ากระทุ้นี้ในคำตอบที่ท่านยกเอาบาลีสสูตรต่างๆ ที่ท่านยกขึ้นมาตอบหรืออธิบายนั้นคืออะไร และประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่สำคัญอะไรบ้างพร้อมทั้งแสดงเหตุผลไว้ด้วยว่า จะมีหลักการให้ปฏิบัติอย่างไร เมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร ผลที่ว่ามันอยู่ในระดับใด หรือถ้าหากไม่ปฏิบัติตามจะเกิดอะไรขึ้นมีผลเสียอย่างไร และผลที่ว่าเสียนั้นอยู่ในระดับใด บางเรื่องท่านยกเอาตัวบุคคลขึ้นมาเป็นตัวอย่าง ให้เห็นทุกคำสนทนา ในขณะที่ท่านตอบด้วยพระบาลีได้ยกมาของแต่ละสูตรแล้ว ก็ยังมีคำอธิบายเสริมหรือเติมเต็มด้วยคำพูดเชิงเชิญชวนหรือแนะนำ

รูปแบบวิธีการนำเสนอเนื้อหาสาระแห่งพุทธธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ เพื่อให้ผู้อ่านหนังสือเรื่องตามรอยพระอรหันต์แล้ว จะได้เกิดความเข้าใจ เป็นการเพิ่มสติปัญญาให้แก่ผู้อ่าน ที่สำคัญที่สุดก็คือสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน เมื่ออ่านจบแล้วก็จะมีความรู้สึกว่าจะอยากเดินตามรอยของพระอรหันต์ ด้วยเหตุผลที่ว่าเมื่อเดินตามแล้ว ความทุกข์ที่มีอยู่ภายในจิตใจก็จะลดน้อยลง ถึงแม้ไม่ได้เป็นพระอรหันต์หรือไม่ได้บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนาก็ตาม หลักการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุข ที่ปุถุชนควรเข้าถึงได้หรือมีได้ก็ยังไม่จำกัดไว้เฉพาะแต่ผู้ที่ออกบวชเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2534 :147) ซึ่งผู้อ่านหลายท่านที่เคยอ่านหนังสือเรื่องอื่นๆ มาก โดยส่วนใหญ่แล้วนั้นก็เป็นการนำเสนอหลักการใหญ่ ๆ ของพระพุทธศาสนาไว้เท่านั้น ยิ่งเป็นงานเขียนเชิงวิชาการด้วยแล้วยิ่งไปกันใหญ่ ยิ่งอ่านก็ยิ่งงงไม่เข้าใจหรือเข้าใจยาก

ดังนั้น ผู้วิจารณ์เห็นว่าหนังสือเล่มนี้ตอบปัญหาได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด เช่น พระอรหันต์คืออะไรและใครที่เป็นบิดาหรือผู้ให้กำเนิดพระอรหันต์ ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ก็

ตอบไว้อย่างชัดเจนว่าผู้ให้กำเนิดพระอรหันต์ทั้งหลายนั้นก็คือพระพุทธเจ้าสมณโคดมนั้น และพุทธทาสก็ยังอธิบายขยายความเห็นเพิ่มเติมเพื่อความชัดเจนอีกว่ารอยของพระอรหันต์ที่เราควรจะต้องเดินตามนั้นเป็นอย่างไร และใครบ้างที่มีสิทธิ์ที่จะเดินตามรอยของพระอรหันต์ได้บ้าง ในทัศนะของผู้วิจารณ์แล้วเชื่อว่าเป็นการนำเสนอที่แปลกใหม่ของวงการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้ เพราะในอดีต พ.ศ.2475 ใครที่จะเขียนหนังสือในลักษณะนี้จะต้องเป็นนักศึกษาค้นคว้าและฝึกฝนตนเองจนเข้าใจในจุดประสงค์ของความปรารถนาที่จะเป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอน และต้องเชื่ออย่างมั่นใจว่าความเป็นพระอรหันต์นั้นมันหมดปัญหาทุกอย่างจริงๆ หมดภพชาติในการสืบทอด ถึงจุดสูงสุดแห่งชีวิตที่พัฒนาแล้ว แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น เป้าหมายปลายของพระพุทธศาสนาก็คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงนั่นเอง

3. ทฤษฎีการวิจารณ์

เพื่อให้การวิจารณ์หนังสือเรื่องตามรอยพระอรหันต์เล่มนี้น่าเชื่อถือและมีหลักการทางทฤษฎีในการวิจารณ์หรือตีความหนังสือ จากประสบการณ์ของผู้วิจารณ์เองที่เคยค้นคว้ามาจึงต้องการนำหลักการทางทฤษฎีแห่งการตีความเป็นองค์ประกอบด้วย ขณะที่นักวิชาการท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาวิชาพระพุทธศาสนากับศาสตร์แห่งการตีความ (Buddhism and Hermeneutics) นับว่าเป็นวิชาใหม่ในแวดวงการศึกษาทางพระพุทธศาสนา การตีความเป็นแนวความคิดทางตะวันตก ที่ใช้ตีความแนวคิดของผู้คนที่คิดไว้แล้ว (โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, 2547 : 1)

ในกรณีการวิจารณ์หนังสือของท่านพุทธทาสภิกขุ เรื่องตามรอยพระอรหันต์นี้ ผู้วิจารณ์เห็นว่ามิตฤษฎีหนึ่งที่สามารถเข้ากันได้กับเรื่องนี้ ทฤษฎีนั้นได้แก่ทฤษฎีการตีความตามแนวคิดของเซนต์ ออเกสติน (Saint Augustine) ออเกสตินมีทฤษฎีเกี่ยวกับการตีความในข้อที่ว่า ข้อความเดียวอาจจะตีความได้ถึง 4 อย่าง ตามความต้องการของผู้อ่านหรือผู้ฟังดังต่อไปนี้ ดังนั้นเขาจึงแบ่งการตีความออกเป็น 4 ประเภท ตามความคิดของผู้อ่านหรือผู้ฟัง ดังนี้

- 1) Historico – Literal = ตีความตามพยัญชนะ และข้อเท็จจริงตามประวัติศาสตร์
- 2) Allegorical = อุปมานิทัศน์ มีความรู้เป็นสัญลักษณ์มากขึ้น คำ 2 คำตีความได้ 2 ความหมายโดยการตีความให้เข้าถึงกัน
- 3) Analogical = อุปมาน คำพูดที่คล้ายกัน เช่น มนุษย์โกรธ พระเจ้าพิโรธ
- 4) Topological, A etiological, Moral = พัฒนาคุณภาพชีวิต (โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, 2547 : 19)

ทฤษฎีการตีความตามแนวคิดของเซนต์ ออเกสติน (Saint Augustine) ข้อที่ 4 นี้เองที่สามารถเข้ากันได้กับการวิจารณ์หนังสือเรื่องตามรอยพระอรหันต์ของท่านพุทธทาสภิกขุ เพราะเป็นเรื่องการประพฤติปฏิบัติให้ชีวิตมีคุณภาพ เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตของผู้อ่าน

นั้นได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิต ที่เรียกว่า Topological, A etiological, Moral การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ถึงที่สุดนั่นเอง

จะเห็นได้จากคำแนะนำของท่านพุทธทาสภิกขุที่เขียนไว้ในหนังสือเรื่องตามรอยพระอรหันต์ สามารถโยงไปถึงหนังสือเรื่อง ฟาสางทางธรรมโฆษณ์ (พุทธทาสภิกขุ, 2547 : 19) ในหนังสือเรื่องฟาสางทางธรรมโฆษณ์ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายถึงสาเหตุแห่งการตามรอยพระอรหันต์ไม่ได้หรือสิ่งที่ขวางกั้นไม่ให้บรรลุถึงคุณธรรมชั้นสูงหรือขั้นใดขั้นหนึ่งในทางพระพุทธานุสาสน์ได้ สิ่งที่ว่านี้ได้แก่คำว่าอุปาทานนั่นเอง อุปาทานที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงข้างต้นที่ผู้วิจารณ์ได้โยงให้เห็นนั้น ท่านยังอธิบายต่อถึงเรื่องอุปาทานไว้ว่าอุปาทานนั้น ได้แก่ กามุปาทาน ความถือมั่นในกาม หมายถึง การยึดถือจนติดแน่นในสิ่งที่เป็นของรักของใคร่ ติดพันอยู่ในสิ่งที่พอใจ เช่น ในรูป (สิ่งที่น่ารักใคร่ทางตา) ในเสียง (ความไพเราะที่ได้ยินทางหู) ในกลิ่น (ความหอมหวานชวนดมตามทางจมูก) ในรส (ความเอร็ดอร่อยที่ลิ้มชิมได้ทางลิ้น) ในโณภูฏัพพะ (การสัมผัสทางกายที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน) และในธรรมารมณ์ (สิ่งที่ผุดขึ้นเป็นความรู้สึกในจิตใจที่มีต่อสิ่งรักสิ่งใคร่) ด้วยอำนาจกามตัณหา เรียกว่าง่าย ๆ ว่า เป็นคนยึดติดของรัก ย่อมก่อให้เกิดความรุ่มร้อน ความริษยาหึงหวง ในเรื่องกามุปาทาน ความยึดมั่นในกาม (พุทธทาสภิกขุ, 2544 : 26)

4. จุดเด่นของหนังสือ

หนังสือเรื่องตามรอยพระอรหันต์นี้มีจุดเด่นอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรกพุทธทาสภิกขุสามารถระบุถึงที่มาที่ไปของพุทธพจน์จากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เป็นภาษาบาลีแบบสยามรัฐได้อย่างชัดเจนน่าเชื่อถือ เพราะคัมภีร์นี้นับเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดของไทย ที่มีการใช้อ้างอิงพุทธพจน์ได้สมบูรณ์ที่สุด ถ้าหากใครสงสัยก็กลับไปศึกษาจากคัมภีร์ที่เป็นหลักฐานดั้งเดิมนี้ได้เพิ่มเติมอีก ทุกเรื่องของการตามรอยพระอรหันต์พุทธทาสภิกขุท่านจะนำเอาคัมภีร์จากพระไตรปิฎกฉบับดังกล่าวมาเป็นบทตั้งเริ่มต้นเพื่ออธิบายเป็นตอนๆ ตามลำดับไป สำหรับจุดเด่นประการที่สองคือ เนื้อหาสาระในหนังสือเล่มนี้ที่ถูกท่านพุทธทาสภิกขุนำมาอธิบายเป็นเรื่องใหม่มาก ที่คนสมัยปี พ.ศ.2475 ยังไม่เคยรู้มาก่อน เมื่อได้มาอ่านหนังสือเล่มนี้จึงเกิดความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก และรู้กระทั่งว่าการตามรอยพระอรหันต์นั้น ทุกคนสามารถทำได้ ถึงแม้การถนอมถนอมนั้นจะไปถึงจุดสูงสุดก็ตาม แต่เมื่อทุกคนพร้อมที่จะเดินตามแล้ว ย่อมได้รับความสุขอย่างที่ไม่เคยได้รับมาก่อนเป็นหลักประกันให้อีก ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเมื่อการเดินตามรอยของพระอรหันต์จนถึงที่สุดแล้วชีวิตและจิตใจจะมีความสงบสุขปราศความทุกข์ขนาดไหน

5. จุดด้อยของหนังสือ

จุดด้อยของหนังสือเล่มนี้โดยส่วนมากแล้วจะอยู่ที่คำศัพท์ภาษาบาลีขนาดยาวๆ บางเรื่องค่อนข้างยาวเสียด้วยซ้ำไป การอ้างภาษาบาลีขนาดยาว ๆ เกินไป อาจจะทำให้ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้เกิดความเบื่อหน่าย หรือเกิดความสับสนระหว่างภาษาบาลีที่ยาวเกินกับ

คำอธิบายที่เป็นภาษาไทย แทนที่จะทำให้คนอ่านอ่านแล้วเกิดความรู้ความเข้าใจและเกิดศรัทธาแล้วเดินตามรอยของพระอรหันต์ กลับจะหมดศรัทธาและหันหลังกลับให้การตามรอยพระอรหันต์เสียอีก จึงเป็นจุดด้อยของหนังสือเล่มนี้ แม้แต่บางเรื่องที่ท่านยกขึ้นมาเพื่ออธิบายไม่น่าจะอธิบายกันอย่างยืดยาวก็ได้เพราะเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่เมื่ออ่านแล้วก็สามารถเข้าใจได้ ขณะเดียวกันท่านอธิบายเสียยืดยาว กว่าผู้อ่านจะเข้าใจได้ต้องกลับมาอ่านในเรื่องนั้นซ้ำอีกหลายรอบ

บทสรุป

โดยสรุปแล้วหนังสือเรื่องตามรอยพระอรหันต์ของท่านพุทธทาสภิกขุนี้ เป็นการชี้ทางออกบอกทางถูกให้สำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาชีวิตของตนเองจากปุถุชนให้ก้าวไปสู่ความเป็นอริยะชน ตามลำดับหรือตามขั้นตอนของการปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ประเด็นสำคัญที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้แนะนำไว้ในหนังสือเล่มนี้คือ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะแบบใด จะเป็นฆราวาส หรือเป็นบรรพชิตก็ตาม ย่อมเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้ ถ้ามีการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามรอยพระอรหันต์ที่ได้แนะนำทางไว้แล้ว หรือถ้าหากยังไม่บรรลุความเป็นพระอรหันต์ในชาตินี้ได้ ก็จะเข้าถึงคุณธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งอย่างแน่นอนอย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ชีวิตนี้เต็มไปด้วยความสงบสุขในชีวิต โดยเป็นผู้ที่มีความทุกข์น้อยที่สุด ซึ่งจะแตกต่างจากคนทั่วไปโดยสิ้นเชิง

ในเรื่องการตามรอยพระอรหันต์นี้ ท่านพุทธทาสจะเริ่มที่ศรัทธาก่อน ด้วยการเล่าเรื่องประกอบของกุลบุตรในอดีตที่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์แล้ว เกิดความเบื่อหน่ายในเพศฆราวาสการครองเรือน มีศรัทธาคิดอยากจะบวช จนไปถึงตัวอย่างในหลายๆ เรื่อง ที่ท่านยกมาแสดงเพื่อประกอบการบรรยายให้เข้าใจได้อย่างง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น จนถึงที่สุดคือการประพฤติปฏิบัติจนทำให้ตนเองหลุดพ้นจากพันธนาการต่าง ๆ ทำให้ถึงสภาวะสูงสุดคือความเป็นพระอรหันต์นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- พุทธทาสภิกขุ. (2534). *ตามรอยพระอรหันต์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ _____ . (2544). *พุทธทาสตอบปัญหา*. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม

_____. (2547). *ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ์*. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยโครงการธรรมโฆษณ์
ศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*.
พิมพ์ที่ 18. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิณม์,

